

המקום, הזמן והזהות

ישראל קולת

הגניח את הדור החדש מגשש אחר תשובות, כשהוא מסתייע בשרידי נאמנות לעבר או בדוגמאות מארצות במערב שביקר בהן והוא מבקש לשאול מהן רעיונות ותכניות שיפור כדי לשחול אותם במציאות השונה שלנו. במיטענו הרוחני והאינטלקטואלי הדל קשה לו להתמודד בעוצמת הבעיות המסתערות עליו. הדור הקודם כיסה בעיות רבות בהישג הקמת ה"מדינה. והנה מכשיר כביר זה, אשר עוטר בפרחי התקווה היהודית והעלים מן העין את בעיות דמות החברה וקליטת גלי העליה בתקופת התפתחות טכנו-לוגית מהירה, מכשיר זה עצמו נתון היום בסכנה. הדור הקודם, אשר הקים את המדינה בתעוזה וכשרון עשייה מפליא, לא עצר כוח לחסן אותה מבפנים. ומה רבה הסכנה, כי ראשית האומה המתהווה, שראתה בהתערות במולדת ובאזור את טעם קיומה, עלולה לעמוד במאבק על חייה מתוך הצידוק הפנימי של מלחמתה. כביכול הוריש דור האבות לדור הבנים סיטואציה של מלחמה, אך לא הוריש להם את מניעיו. קשה הערעור הפנימי עלטעם המלחמה מן ההסתערות החיצונית בשם העול שנועשה לערביי ארץ-ישראל. כי פירושו של ערעור זה הוא, כי הציונות נכשלה בהקמת בסיס חדש, לא מסורתי, לקיום היהודי, ובמתן משמעות לקיום חברה יהודית עצמאית. המתחיות בין מסורת לחדש, בין עדות ושכבות העשויות להיות מקור יצירה מלכדת, עלולות גם להיות חומר-נפץ הרה סתירות אין-קץ.

ב.

בימינו, ימי עימות גובר של יחידים ואומות עם כוחות אדירים, אין צורך לחזור על האמת הנדושה, כי ההיסטוריה אינה צירוף של עובדות, תאריכים ושמות מן העבר. החקרנות הנוקדנית בעבר לשמו, שניצשה קרא לה "אנטיקוואריות", היא היפוכם של העניין ההיסטורי של זמננו ושל כל תפיסת היסטוריה השואלת, מה תוכן הפעולה ההיסטורית ומשמעו-תה, ומה יכולתנו לפרוץ הלאה מן העבר ולעצב מחדש את גורלנו וזהותנו.

התפיסה המקובלת על העולם המערבי המודרני רואה את ההיסטוריה בראש וראשונה כהתהוותם ודרך פעולתם של מבני כוח ושלטון, וכבנין משקים

מדינת ישראל ועמה נקלעו בבת אחת לשני משברים המאיימים להצטרף יחד כדי אֶתגר חמור. משבר אחד קשור בשאלת זהותה הגיאופוליטית של מדינת ישראל ועיגונה במקום ובזמן. המשבר האחר נוגע לשאלת זהותה הרוחנית-חברתית של ישראל. המאבק הנחרץ על קיום מדינת ישראל עלול להיראות מוזר בשעה שמהותו של היהודי ומהותה של היהדות שנויים במחלוקת. הדרישה היהודית לקיום עצמאי וריבוני על פני מפת המזרח התיכון אינה יכולה להי-שען על ממשות רופפת ומפולגת בביתה פנימה. רפיון הזהות הוא בעוכרי הדמות כלפי חוץ, והוא גורם מערער כלפי פנים.

מכמה בחינות אין הצורך בניהוי עצמה על פני מפה משתנית מנת-חלקה של מדינת ישראל לבדה. כך עולה לכל מדינה בעולם השרוי בתמורה מהירה. בריטניה הנקלעת בין חבר העמים הבריטי לבין הקהילה הכלכלית האירופית היא דוגמה אחת מרבות. אולם אצלנו שונים הדברים לא רק משום קיצוניותם ומשום אי-ההכרה בקיומנו, אלא גם משום משקלה האידיאולוגי של המציאות ההיסטורית. לכאורה אמר-רה היתה הבעיה הגיאופוליטית לפתור את הבעיה הרוחנית—ולא להוסיף עליה. שיבת היהודים אל מולדתם הקדומה, אל אסיה, אל חברה ומדינה משל-הם, אמורה היתה לפתור את בעית הזהות הרוחנית היהודית. מה שנבצר עוד מן האמונה הדתית, ומדעות וערכים מופשטים של מוסר ותרבות—כך סברה הציו-נות—לא ייבצר מחברה ממשית וממדינה רבונית.

לטשטוש ציוני-הדרך הגיאופוליטיים והחברתיים נצטרף חילוף המשמרות במנהיגות. אמנם "המנהיגות ההיסטורית" שינתה את קו פעולתה המדיני לא אחת ולא שתיים, אך בדמותה כמו טמונה היתה הערובה לנאמנות הגמורה של העתיד לעבר. קשה להעלות על הדעת, שהיתה זו נשאלת את השאלה שבדרך הטבע שואלים היום: מה הנאמנות שבה חייבים מנהיגי הדור החדש, למעלה משלטונם האישי—לפני איוז דמות חברתית ורוחנית ואיוז מפה גיאופוליטית הם חייבים דין-וחשבון? הדור הקודם הלך—הגניח לנו את דמותו ואת מופת אופיו ופעו-לתו, אף שהוא עצמו ניתק זה-כבר את אמיתותיו הרעיוניות, במידה שהיו לו, מפעולתו הציבורית,

מסויימת היה הרב קוק אולי האופייני ביותר בייחוס משמעות רוחנית למציאות החברתית. הרב הראשי ליפו ומושבות יהודה ולימים לארץ-ישראל, בירך על התקומה הגופנית של העם והאמין כי בדרכים נעלמות שרויה בה רוח הקודש.

תפיסת ההתנהוות והחברה היהודית בארץ-ישראל כאורגניזם, שיצירתו הפוריה חשובה יותר מקיום האחדות הפורמאלית של הלכה או אמונה, אורגניזם ששמירת רציפותו החברתית עתידה להמציא תיקון לרציפות הדוגמאטית שנשברה, תפיסה זו באה על ביטוי לא אחת בתולדות הישוב.

רעיונותיו של ביאליק ב"הלכה ואגדה", ונסיונותיו המעשיים בעיצוב דמותה של השבת, המאמץ של ב. כצנלסון להקים "ירחי עיון", שיהיו מעין המשך ל"ירחי דכלה", היו חוליות בשלשלת זו.

היצירה החברתית נועדה לא רק להכשיר את הקרקע להתגלותה המחודשת של המסורת אלא גם לקליטתה של המהפכה. האמונה הציונית לא עמדה על ערכים רחניים מגובשים, מחלטים, אלא על צפייה לעתיד. הזות העתיד לא נתכוונה לשחזר קהילה יהודית מקראית או פרושית, מזרח-אירופית או רפורמית. דווקא הכרת הגיוון וההשתנות בקיום היהודי הקיבוצי, ובכלל זה חשיפת הזרמים האנטי-נומיסטיים ביהדות, היתה כערוכה, שלא באחדות-ההל-כית והרבנות הפורמאלית טמון סוד הקיום היהודי.

הקהילה היהודית במאה התשע-עשרה נראתה כשרויה במשבר פנימי שלא היה פרי החילון דווקא. אף בדמותה המזרח-אירופית, ולא רק זו המערבית, ניכרה "התאבנות הלב", כלשונו של אחד העם. לא רק הרדיפות והעוני וההגירה עירערו את הקיום היהודי, אלא גם שדפון פנימי וריטואליזם תלוש. כך נראים היו הדברים מכל זווית של ראיית ההיסטוריה היהודית, שחיפשה ומצאה את סימני "התחיה" והשגשוג בחיים היהודיים. הספרות העברית היתה הבולט שבהם, ואותות ההתעלות שהראתה זו בכל שלבי צמיחתה מימי התשכלה ועד פריחתה הביאלית-קאית, היו משום בשורה שיצאה ללמד על הגלום בכוח בחברה היהודית בכללה.

ג

השנים שחלפו משעת הקמת המדינה, ועוד יותר למן מלחמת ששת הימים, צמצמו את הציונות, קיפחו את רב-ממדיותה, את יניקת הגומלין בין גילוייה

המבטיחים רמת חיים גבוהה. רק בשולים ובמרומו מופיעים תכנים אשר היו לדורות קודמים עיקר משמעותה של הדראמה האנושית: דרכו של אדם לתשועה דתית, לעילוי המידות, לערכי תרבות.

התפיסה הסינתטית של החברה והתרבות, החותרת למקור אחדותם של תחומי התרבות השונים והמה-פשת משמעות באחדות זו, היתה ביסוד הכרת עצמם של בוני הציונות והישוב. שאיפתה של הציונות להח-יות את הישות היהודית הרוחנית על-ידי מבנה מדיני, כלכלי וחברתי חייבה אף היא לבקש תמיד את המשמעות הרוחנית הצפונה בהיסטוריה הריאלית. משק משפחתי בחקלאות, במושב או בקבוצה, בית-ספר או מפעל חרושת, שכונת מגורים ואוניברסיטה, יחידה צבאית וארגון מדיני, נועדו כל אחד כמידתו לגלם בתוכם תוכן רוחני יהודי, כשם שהרציפות ההיסטורית אמורה היתה להתבטא בחברה בכללותה. במקום ההשגחה האלוהית וקהל עדת ה' שומרי מצוות נתנת הציונות את הקיבוץ הלאומי המכיל בתוכו את כל הסגולות ההיסטוריות. רק מיעוט בציור-נות פירש את העתקת הקיום מן התחום הרוחני וההלכתי אל השדה הפוליטי והחברתי כויתור על תוכנו הסגולי של הקיום היהודי. בין שהיה הניסוח דתי ובין שהיה חילוני, חייו של הקיבוץ היהודי העצמאי בארץ-ישראל נועדו להיות הקרקע לפריחתה של היהדות. היהדות החדית ציפתה לקיום המצוות התלויות בארץ ולתקומת רבנות חדשה בעלת סמכות כוללת; היהדות החילונית ציפתה כי בהתפתחות החברתית ובדמות "האדם היהודי" שיקום בארץ תתגלה ותתגשם בתנאים של יצירה חפשית סגוליותו של העם שלא ניתנה עוד לניסוח דוגמאטי.

תפיסה זו של התוכן הרוחני הטמון בממשות החברתית היו לה שרשים בעולם הרעיוני שבו צמחה הציונות. לאחד העם, שבעקבות המחשבה הסוציו-לוגית והפסיכולוגית של זמננו ראה בערכי התרבות והדת את ביטוי של הליכוד החברתי, היתה תחית הרגשת הכלל אות לתקומה היהודית, וחברה המג-שימה את "מוסר הנביאים" — ביטוי הסגולה היהודית. גם המחשבה המארכסיסטית, שהשפיעה על הציונות מצד אחר, ראתה במיבנה החברתי הסולית-דארי את תשתית היצירה הקיבוצית והאינדיבידואלית, כשם שה"נארוניקים", שהיה להם חלק בעיצוב רוחה של העלייה השנייה, ראו ביחיד ההוגה ובהמון את התגלמות "רוח הקודש" של עילוי מוסרי. מבחינה

תקופת המדינה לא זו בלבד העלתה ערכים חדשים, שונים מאלה שהונחו ביסוד הישוב, אלא העמידה את הציבור הישראלי, ובראש וראשונה את קבוצות העילית שבתוכו, בפני פיתוי קשה מנשוא. מסותיהם של אנשי הישוב היו מסות עוני וסבל, כשטווח האפ-שרויות מוגבל, ועקשנות הסלע מספיקה למבחן. והנה נוצר מרחב גדול של אפשרויות אשר תעמיד בנסיון את ערכי הפרט והכלל. אך ציוד הרוחני של הדור הישראלי החדש נמצא דל מדי נוכח המבחן. בסולם ערכים שהסתגל לאפשרויות המורחבות לא היה התוכן הפנימי עיקר, אלא ההישג החיצוני. הרגשת העליונות והגאוה על הישגים צבאיים, מדעיים או כלכליים, באו במקום הנאמנות, האחריות הענווה והשותפות. וכך אירע, שבשעת משבר בעקבות מלחמת יום-כיפור נתגלו פגמיו של האדם הישראלי ללא כיסוי. הצבא שהורגלנו לראותו בגדולתו בימי חירוף-נפש, ושָאָרָה בתאוה את פירות הנצחון, נתגלה בחולשתו האנושית בעת אי-הצלחה. ועוד מעט ונפוצה דמות צה"ל, שזרחה על כלל חיינו, בחילופי האשמות ובהטלת דופי, בהתחמקות מאחריות וגלילתה על אחרים, במאמץ להציל עלי דפנה אישיים מתוך המכיתות ואי-היכולת לכבוש את היצר ולנצור את הלשון. וכך אירע, שהארץ הגאה בחכמתם וגבורתם של מנהיגיה, שטיפחה בכלי התקשורת את גדולתם, ראתה את אליליה נופלים אחד אחד. והמנהיגים אשר באו במקומם עדיין לא הראו את יתרון הדורות המק-צועיים, המעשיים, המיבצעיים, על הדורות הקודמים.

ד

התודעה הציונית מעיקרה טבועה בחותם האמונה במשמעות ההיסטורית. במקרה הציונות הרי עולם הרעיונות הפרוגרסיבי הזין את הוגיה, והעולם הפרו-גרסיבי אמור היה לסייע בהגשמתה. אמונתה היתה כי כוחות הטוב לא יוכרעו על ידי כוחות אלימים, כי התנועות האנושיות הגדולות לא תיכשלה בסתי-רות הטבועות באופי האנושי ובמעשי בני אדם, וכי סופן לנצח את תעלולי הגורל. הציונות כתנועה של שחרור לאומי ושל תחיית תרבות עתיקה לא יכלה לאמץ לה את הראייה הפסימיסטית, הדנה כל מאמץ ושאיפה של בני-אדם לכשלוש מראש לאור החטא והפרדוקס הרובצים לפתחם. הציונים החילוניים ראו את הציונות כהגשמת "תוכנה" של ההיסטוריה היהודית וכביטוי "חזון הדורות". לולא באה הציונות

וזרמיה השונים, והעמידו את העיקר על העוצמה הצבאית והשלטון המדיני. היכולת הצבאית נעשתה מעין אות המעיד על חיוניות גנוזה גם בכל שאר התחומים, ונעשתה כבלי משים מעין פרי-הילולים של התחיה.

כי העוצמה הצבאית הוצבה במרכז, זאת היתה אחת הערמות שהערימה המציאות ההיסטורית על הציר-נות. אכן בתולדות העמים והממלכות נמדדה תמיד העצמאות בהצלחה צבאית כבשיעור השלטון והער-שר. ואולם האידיאולוגיה הציונית חסרה היתה בדרך כלל דגש זה של שאיפת עוצמה לאומית כהתגלמות מהותה. מאז פרעות שנות השמונים למאה שעברה המירה זו בהדרגה את הסבילות הנכנעת בהגנה פעי-לה ורק בשלהי שנות השלושים החלה לראות את הכוח הפיסי גם כאמצעי במאבק המדיני. אולם מבש-רי הציונות והוגיה השלימו מראש עם מדינה יהודית בדרגה של "ממלכה שפלה" או מדינה נייטראלית במשחק הכוחות העולמי. ההגדרה העצמית הלאומית, ביטוי הזהות התרבותית, כבוד האדם וחזיונות האומה, היו ערכי היסוד ולא מבחני העוצמה הריבונית.

שונים היו ערכי היסוד של חובבי ציון, הציונות המדינית ותנועת העבודה, משאיפות הריסורגימנטו האיטלקי או תנועת האיחוד הגרמנית. לפי הכרתם של אנשי תחבת-ציון — בין חרדים בין חופשיים — חייב הרצון להמשיך את תוכנו הסגולי של הקיום היהודי שלא להדגיש את מדיניות הכוח הלאומית אלא למצוא, עם שיבת היהודים למולדתם, קני-מידה שונים להצלחה ההיסטורית מאלה של אומות העולם. סגולותיה של כלכלה כפרית ושל עדה יוצרת הרמוניה או תחיית הלשון העברית נראו כקני מידה נאותים יותר להצלחתה של תנועה לאומית. לא היה כאן בעיקר כיסוי דיפלומטי, אלא עניין מהותי.

העוצמה הצבאית שלנו לא היתה בבחינת סוף מעשה במחשבה תחילה, אלא צמחה כתגובה על התגבר המתמיד של הסביבה. סיומה של ההיסטוריה הישובית במאבק נגד הבריתים ובמלחמת העצמאות נגד הערבים היה סיום בלתי צפוי למדי מנקודת ה-ראות של הוגי הציונות ובזני הישוב, שציפו להת-קבלות הישוב באזור ובקהילת העמים. העוצמה ה-צבאית נכפתה על תנועתנו הלאומית כדרך יחידה להישאר בחיים — עוצמה זו שנהפכה עד מהרה מהכרח גרידא גם לסמל הצלחה ולמקור גאוה ליהו-דים בארץ ובתפוצות כאחד.

העל-אישיים לאדם היחיד ולמיטב ערכיו ומשאלותיו. והשאלה אינה רק שאלת טיבה של ההיסטוריה אלא עצם ממשותה, מבחינת קיומן של ישויות בין-אישיות ועל-אישיות, וזיקתן של היחיד אליה.

ההיסטוריה היהודית והציונית החדשה רוויות, ביודעים ובלי יודעים, חווייה זו של חיפוש המשמעות. היסטוריה זו יכולה להתפרש לא רק כהיסטוריה של מפעלים אלא גם כהיסטוריה של זהויות והגדרה עצ-מית: לא רק כשדה מאמץ קיבוצי ומאבק עם מכשיר-לים, אלא גם כהתמודדות פנימים של נאמנויות. אמר-נות ונאמנויות אלו התנשאו כנחשולים רבי גונים של פעילות יהודית, וגם נופצו אל סלע המציאות. הבא במגע עם מאבק זה חש לעתים קרובות כי הוא בא בסוד האמיתות הנוקבות של הקיום האנושי. חיפושי הצדק והמוחלט, המאבק על העצמיות ועל ההגשמה העצמית, חקרי לב לוחטים וניתוחים ראציו-נאליים קרים, דוקטרינות עיקשות ואידיאלים נעלים, הוליכו צעירים יהודיים אל כל עברי העולם המודרני ומסותיו.

בתוך קשת זו של נאמנויות מייחדת הציונות מקום לעצמה כהיענות רגשית והתחייבות מוסרית, שעצמת אורה, כבמקרה התגלות דתית, זרועה על החיים כולם. נוכח המאמצים להציג את הציונות כמשא כבד מגשוא לדור הזה, כמו נעלמת העובדה כי הרעיון הציוני היה בראשיתו פרי הרגשת שחרור ואושר לא פחות מהתחייבות ועול. הרגשה זו נבעה לא רק ממעמד הצללים של היהודי מרצונו ובעל כורחו בתוך החברה הלא-יהודית ומן ההתקוממות על קיפוח זכויות וחילול הכבוד, אלא מחיפוש זהות-היסוד אשר בה משתקף האין-סוף. פגישת היחיד עם הלשון העברית וספרותה, עם ארץ-ישראל, ועם שלל הגונים של תולדות ישראל, היתה כפגישת היחיד עם ישותו המקורית "האמיתית". כגרת כונתה "מולדת הנפש" ו"קדושה", הלשון העברית נעשתה לשון הביטוי והיצירה לאנשים שגידולם היה בלשון אחרת, היא נחשבה ללשון ה"טבעית" יותר, כי הטבע לא היה זה הנתון, אלא המהות הנסתרת. הלשון העברית כמו הנוף הארץ-ישראלי נטעו את האדם היהודי בתוך המרחב האסוציאטיבי אשר בו החיים והקדושה אינם מפולגים עדיין.

ו.

ההכרעה הציונית אשר הויגה את הדור הראשון לא היתה למעיין המפרנס את הדורות הבאים, שיבתם

בסוף המאה התשע-עשרה ושילבה את העם היהודי במסכת התנועות הלאומיות היתה כל ההיסטוריה היהודית נראית כנטולת משמעות. כאן לא יכלה האורתודוקסיה, בצפייה למשיח או בחזון "איש ישראל" כאדם מופתי של שמעון רפאל הירש, לתרום דבר, והריפורמה התלושה מן ההווייה היהודית ההיס-טורית, בהטפתה לצדק ושלום, לא כל שכן.

צמיחתה של הציונות חלה בתקופה שסברה כי ההיסטוריה אינו אוסף מקרי של הצלחות וכשלונות אלא רצף בעל תכלית ומשמעות הכונס את פניה השונים של המציאות ומוליכם לקראת עולם מתוקן. אנשי המהפכה התעשיינית והמעמד הבינוני ראו את דורם כמייצג עושר, תבונה וחירות במידה שהאגור-שות לא ידעה כמותה; גם המערערים על העולם הבורגני — הסוציאליסטים, האנארכיסטים, הסינדי-קאליסטים, חזו אנושות חדשה המתהווה מכוח הקסם של ביטול הקניין הפרטי. בקהל הרעיונות האלה לא היתה הציונות יוצאת-דופן. היא ראתה עצמה כתנועת הקידמה וכמהפכה בגורל היהודי ההיסטורי שהיא חלק מחזית התמורה העולמית הכוללת. המכשולים בדרך נחשבו לעדות מובהקת על עומק המרידה, וערובת הנצחון בסוף המאבק מעוגנת היתה במהלכם של דברי הימים.

ראיית הקידמה והמשמעות בהיסטוריה היתה לא רק כערובה להגשמת הציונות אלא גם כהבטחת אחדות חלקיה המגוונים ורציפות דורותיה. נגיעתן הספונטאנית של ההיסטוריה היהודית והעולמית, שתוכנן מגיע לכלל פגישה-מזיגה הרמונית, נועדה ליישב את הניגודים הפנימיים בעם היהודי.

ואכן מבחינה מסויימת צדקה הציונות באמרה כי ההיסטוריה ליכדה את העם היהודי, צרה את דמותו וטבעה את ערכיו יותר משעשו זאת הרעיונות. אולם כאן התערבה לא רק יד היסטוריה של מרידה בגורל הגלות, אלא יד הגורל היהודי אשר הסתער על המרד היהודי בדמות השואה.

ה

ההיסטוריה על המשמעות המיוחסת לה היא מן ה-ישויות הגדולות הקיימות למעלה מן היחיד והמשל-בות אותו בתוכן, כמו הטבע, התרבות, ה"רוח" והאלוהות. ההיסטוריה נתפסה על ידי תורות הקיד-מה ככלי של השתלמות האדם, אך היא יכולה להת-פרש גם כביטוייה המובהק של התנכרות הכוחות

השומר הצעיר אחר-כך), הנה המציאות הארץ-ישראלית לא עודדה את פיזור היהודים על פני כל המרחב. עוד במחצית שנות העשרים התברר כי התפתחות הישוב היהודי בארץ-ישראל זורמת באפיק הריכוז. הוגי ההתישבות הציונית נחלקו בשאלה זו, אך מגמות מודעות ומודעות למחצה דחפו את המת-יישבים לריכוז טריטוריאלי, לאו דוקא מטעמי בטחון אלא בעיקר מתוך השאיפה להקים חטיבה חברתית יהודית בעלת זהות מוגדרת, ובראש וראשונה בעלת חינוך סגולי ופרצוף רוחני.

בתנועת העבודה היה רעיון הריכוז החברתי בין-לשוני לרעיון העבודה העצמית ולהתנגדות לשילוב ידים עובדות של לא-יהודים בהצמחת משקה של החברה היהודית המתהווה. חינוניותה וכוח יצירתה וכן צדקתה ומוסריותה היו אמורים לנבוע מהיותה גוף לאומי שלם המספק צרכי עצמו. הריכוז הלאומי והאבטונומיה הלאומית היו פרי המהות הציונית וה-מציאות הארץ-ישראלית כאחת. ואולם הדגשות אלו לא ריפו את עוצמת היסוד הטריטוריאלי-ריבוני במחשבתה המדינית של תנועת העבודה. עדות לכך הוא הויכוח החריף על הצעת החלוקה של הועדה המלכותית ב-1937. התוכן ההמוני של הציונות בהישענו על הפוטנציאל הכבוש של יהדות מורח אירופה, והתוכן החברתי של הישוב, חיבו שניהם מרחב הגשמה. רק חורבנה של יהדות אירופה מכאן וגיבוש הלאומיות הערבית הפלשתינאית מכאן, כפו את הבחירה בין היקף לתוכן, בין המרחב הארץ-ישראלי המקיף לבין הישות החברתית היהודית.

כהיסטוריה הגיאופוליטית של הישוב אף התיס-טוריה החברתית שלו דומה התנהלה בניגוד לכוונת-תיה. תאי הארגון הוולונטארי והשלטון העצמי של הישוב היהודי הוכרעו על-ידי המבנים הריכוזיים הגדולים שהחלו לצמוח אחרי מלחמת העולם הרא-שונה בדמותן של ההסתדרות הציונית והסתדרות העובדים. בתוך הגופים הפועליים עצמם פעלה דיאלקטיקה שהפכה תאי חברה המתייחסים בהסתיי-גות ואף בשלילה אל פעולה פוליטית למפלגות הסופ-גות את התאים החברתיים, ואיגודים מקצועיים שבאו לגלם את זיקתם לבנין המשק הלאומי — לארגונים אינטרסנטיים המנותקים מן האחריות למשק. כך אירע, שאיחודן של שתי מפלגות הפועלים של שנות העשרים אשר ראו את עצמן כמסגרות יצירה וחברה יותר מאשר כמפלגות פוליטיות, הכחיד, אגב תקמת

של הראשונים אל "מולדת הנפש" לא מנעה את בניהם מהתנכרות וחוסר משמעות. עם טשטוש ערכם המהותי של הגוף והלשון, בהעשותם לנכסים שימו-שיים גרידא, פגות רבות מן הנאמנויות. רבים הם הקוראים להגברת החינוך הלאומי הציוני. ואולם החינוך הישראלי לא לקה במיעוט לאומיות, אלא בריבוייה — במובן זה שהלאומיות היא הערך המוצק היחיד בעולמו. אך הלאומיות, על פי עצם טבעה, אינה מסוגלת לפרנס את עצמה. היא צומחת מתוך ארג מורכב ומגוון, השותל את האדם בקרקע לשוני או היסטורי, מקנה ערך לזיקה לטבע אורגני, ומבקש לקיים את הקשר בין האורגני לבין הרוחני בדמות לשון וספרות. כשמיטשטשים היסודות המקנים משמ-עות לגורל הקיבוץ הלאומי, הלאומיות נשארית יתומה ומצטמצמת כדי שותפות בנצחונות ובשגשוג, כדי יהירות על הישגים ממשיים או מדומים. לאומיות כזו קצרה ידה לעמוד בתקלות, מכות הגורל, או תבוסות. בתוך חברה מובילית, טכנולוגית ותחרותית, שבה הכל מתחלף, הכל שימושי, הכל נע בעולם המדומה הנוצר על ידי התקשורת, יכולה רק תורת מידות אישית, מעומתת עם הסיטואציה האנושית, להיות בסיס גם לנאמנות לאומית. אל לה למדינת ישראל להיראות כישות שהוטלה, מכוח צירופים פוליטיים מכאן ולחץ נגישות ורדיפות מכאן, על פני מפת המזרח התיכון. פרי מורשה רוחנית ורעיו-נית ומסורת חברתית, היא לא היתה אפשרית בלעדי החסידות וההשכלה, בלעדי החתירה לערכים יהודיים בתוך יהדות גרמניה, בלעדי התסיסה המהפכנית ברוסיה, בלעדי הספרות העברית החדשה — ובלעדי חברה שבה מילאה הספרות תפקיד מדריך. רק ראיית הוויית הציונות על מהותה הפנימית, זימוניה החי-צונית וההכרעות שלפניהן העמידה את היחיד, תקנה לישראלי את הרגשת שייכותו ליחידה סגולית המח-פשת את יעודה.

בצד המשמעויות שהיחיד היהודי בא להקנות להיסטוריה, עלינו לראות את הנסיבות החיצוניות שמשמעויות אלה נאבקו עמו. אם בשנות מפנה המאה, כשהציונות עסקה בעיקר בויכוחים עיוניים על הגירת היהודים והתיישבותם מבחינת האפשרויות הכלכליות והטריטוריאליה במסגרת גבולות בלתי מוגדרים באימפריה העותמאנית, דובר בצורה כללית על התישבות ב"ארץ-ישראל וסביבותיה", (ובזה לא היה הבדל בין לילינבלום או סירקין בשעתם ובין

נוצרה בין המשטר לבין היחיד וההתאגדויות החופ-
שיות מיצגת לעתים סתירה בין היעוד הציוני של
החברה לבין ממשותה. היעוד הציוני הוא ענין
"המוסדות" ואילו החברה עניינה אחר. רק הנהגה
הצומחת מעומק רבדיה החברתיים והרוחניים של
האומה תהיה מסוגלת לפחת רוח חיים בדפוסי הקיום
הישראלי.

הוגי ההיסטוריה הרבו לתהות על הגורמים הפני-
מיים לעלייתן וירידתן של חברות ותרבויות. טוינבי
מצא אותם באַתגרים היצוניים וב"מיעוטים יוצ-
רים" — בניגוד לתיאוריה הדמוקראטית; שפנגלר
וברדייאייב חיפשו את ה"תרבות", את הרעיון המר-
כזי המחיה ומפריח את צורותיה היצוניות של
"היצויליאציה" ושומר אותה מהתנוונות לידי רישואל
טקסי.

ההיסטוריה הקצרה של "תחיית ישראל על אדמת
ארץ-אבותיו" עדיין לא חשפה את הסגולה הפנימית
לתחיית יצירותיה היצוניות. אך רשאים אנו להאמין
כי סגולה זו קיימת; היסטוריה זו הן הולידה גם
"מיעוטים יוצרים" לא מעטים ועלינו לקוות כי לא
עמדה מלדת.

רק היסטוריה ישובית וציונית המלכדת וממזגת את
עובדות העבר, שאיפותיו ודפוסי ומציינת את מש-
מעוטים לעתיד, תוכל להקנות מרחב חיים והזדהות
ליחיד. היסטוריה ללא עובדות חיוורת היא ונטולת
חיים, היסטוריה ללא משמעות אילמת היא וחסרת
רוח. חזות היסטוריה אשר תשלב את חיי היחיד,
המוגבלים מטבעם, במכלול רחב יותר, בהווייה ה-
יוצאת מן הכוח אל הפועל, במסות ומפעלים של
אנשים ותנועות, עשויה להיות לבכסים חיים של
הקיום היהודי.

לא משום היותה ישות שהיחיד טבוע בתוכה תהיה
ההיסטוריה כחלק ממנו, ולא כמנוכרת לו, אלא משום
היותה ישות שהוא מקנה לה משמעות על ידי הח-
לטתו החופשית. סגולת היהדות במדינת ישראל
יכולה להיות רק בצירוף אינטגראטיבי של כל תחומי
החיים ובמתן משמעות יהודית לכל גילוייהם, אבל
צירוף שלא יהיה ישות פסוקה, דטרמיניסטית, אלא
יהיה מעורה ביחיד היוצר את תולדותיו. רק מבנים
חברתיים אשר יכרו אפיקים שבהם יוכל היחיד
להזדהות עם הגורל ההיסטורי הכללי יעשו את ההיס-
טוריה לבעלת משמעות.

מנוף פוליטי רב-עצמה, את כל תאי הצמיחה החב-
רתית. תנועה חברתית שהאידיאה החברתית היסו-
דית שלה התמצתה בבנין כלכלת עובדים לאומית
החליפה בהדרגה "סוציאליזם של יצרנים" ב"סוציא-
ליזם של צרכנים", ונותרה ללא אמות מידה וללא
זהות. בין מופתי ההתישבות הקיבוצית לבין משק
של המונים וטכנולוגיה מפותחת לא נוצר כמעט שום
קשר. למבנה המוסדי הכלכלי והפוליטי נמסר ה-
תפקיד הלאומי, ולתאיים החברתיים נשארה האינ-
טרסנטיות. אפשר לבקר תופעה זו מבחינה ערכית,
המעדיפה את הזיקה הרעיונית והחברתית הספונ-
טאנית על השלטון, או רואה סכנות לחירות היחיד
מהתערבותה היתרה של המדינה; אפשר לבקר אותה
מבחינה תכליתית, מתוך חרדה לעוצמתו של מבנה
חברתי שאינו נשען על גופי ביניים; אך אפשר לומר
כי על ידי כך נידלדל עצם הרעיון הלאומי, שבו,
כאמור, נתבטא גם התוכן הרעיוני של הציונות.

ז.

מהלך ההיסטוריה הכביד על ההגשמה הציונית
הרבה יותר משיערו מייסדיה; אולם דרכי תפיסת
ההיסטוריה נטלו מן הציונות הרבה מן הכיוון ונקודת
התכלית. דור שהאמין בקידמה, אשר האמין כי מתוך
הזמן יבקע גם התוכן, אפשר היה לו לצפות כי בסוף
הדרך תתלכד הציונות, בתורת הנחת יסודות לכלכלה
ולחברה יהודית ובתורת שלטון עצמי יהודי, עם
תוכן רוחני סגולי. התוכן הרוחני הסגולי היה נראה
שונה מנקודת-ראותם של ההוגים השונים. אם לאחד-
העם היה זה חידוש מוסר היהדות בטהרתו, לברוכב
היתה זו פריחת הגאון היהודי בתוך חברה סוציא-
ליסטית, כשמשק מפותח מקבץ את ההמונים המדול-
דלים והפרולטריון היהודי בדמות פרומיתאוס המעונה
נהפך להרקולס יצרני, ראה בכך סירקין את הגשמת
תכני הפילוסופיה וחזון הנביאים בדמות חברת עבו-
דה קואופרטיבית.

משעה שחדל המהלך ההיסטורי להיחשב למהלך
בעל תכלית ומטרה נמצאה מדינת ישראל חסרה יעוד
וזלת ריבוי אוכלוסים וגידול התוצר הלאומי.
חידוש פניה של החברה הישראלית יכול לבוא
רק מתוך תחייה של צורות התחברות חפשיות שיחיי-
בו את המשטר החברתי ומוסדותיו להיאמן ולכוון
עצמם למציאות של היום; הסתירה החברתית אשר